

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

ІЛЛЯШОВ Григорій Олексійович

УДК 321.01(043.3)

**ДУХОВНІ ЗАСАДИ ПОЛІТИЧНОГО ПРОЦЕСУ
(ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ)**

23.00.01 – теорія та історія політичної науки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Київ – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – доктор філософських наук, професор,
академік НАПН України
Андрущенко Віктор Петрович,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова, ректор.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Михальченко Микола Іванович,
Інститут політичних та етнонаціональних
досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України,
завідувач відділу теорії та історії
політичної науки;

кандидат політичних наук
Калініченко Михайло Михайлович,
газета «Дзеркало тижня. Україна»,
власний кореспондент по Черкаській
і Полтавській областях.

Захист відбудеться 30 вересня 2011 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.12 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 29 серпня 2011 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М.А. Остапенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. В сучасному постіндустріальному суспільстві відбувається трансформація функцій політики, політичного процесу, змінюється розуміння політичної влади, політичного лідерства, авторитету в політиці, провідним ресурсом стають знання та інформація, носіями яких є людина, особистість, як основа багатства суспільства. Інтелектуальний капітал сьогодні розглядається в якості визначального і найбільш демократичного джерела влади. В умовах змін сучасного українського суспільства особливого значення набуває проблема формування на рівні суспільства та особистості політичної духовності, політичних ідеалів справедливості, свободи, гуманізму, людського виміру політики. Це глибинні риси суспільного життя людей, які виражають дух політичного та державного устрою, виконують системоутворюючу роль у реальному політичному житті.

Дослідження духовних засад політичного процесу обумовлене потребами як теорії, так і практики. Насамперед потребує наукового осмислення духовна складова політичного процесу, яка визначає його зміст, спрямованість, тенденції та перспективи розвитку, забезпечує його розгортання в гуманістичному напрямі.

Реальне життя містить в собі різноспрямовані політичні процеси. Одні з них мають конструктивно-гуманістичний сенс та здійснюються в інтересах людини і прогресу. Інші спрямовуються на захоплення політичної влади й прагматичне вузькоцільове її використання, яке нехтує законами моралі і права, владарювання. Цілком зрозумілим є те, що гуманітарна якість політичного процесу залежить від свідомості його суб'єктів, цінностей, якими вони керуються, здійснюючи ті чи інші політичні дії. За умови, коли духовна складова, провідні цінності відповідають потребам суспільного поступу й інтересам людини, коли вони мають загальнолюдський сенс, політичний процес буде мати позитивно-конструктивну спрямованість. І навпаки, якщо суб'єкти політичного процесу керуються фантомними цілями, переслідують вузько-корисливі інтереси, політичний процес буде мати деструктивну, руйнівну спрямованість, спровокує відчуження та недовіру до влади, до політичної системи в цілому як з боку людини, так і суспільства.

Дослідження духовних засад політичного процесу, таким чином, має не тільки науковий, але й глибоко соціальний сенс, належить до першочергових проблем сучасної політичної науки.

Як об'єкт наукового аналізу, духовна складова суспільства досліджувалась у різних галузях науки – філософії, політології, соціології, культурології, психології. Серед західних фахівців, які досліджували окремі аспекти цієї проблеми, – Х.Арендт, Д.Белл, З.Бжезинський, М.Вебер, Д.Істон, С.Ліпсет, А.Пшеворський, У.Растоу, Дж.Сорос, А.Тойнбі, Е.Тоффлер, Д.Торрес, М.Хайдеггер, С.Хантингтон, Ф.Шміттер, М.Штомпка, К.Ясперс та інші. У працях науковців країн колишнього

СРСР помітними є дослідження Т.Алексєєва, Є.Бабосова, О.Бовіна, А.Бутенка, К.Гаджієва, О.Дегтярєва, В.Коваленка, О.Комаровського, А.Саламатіна, Ж.Тощенко, П.Ядова та інших.

Серед праць українських дослідників, які тією чи іншою мірою досліджували політичні процеси, вирізняються роботи В.Андрущенко, В.Бабкіна, О.Бабкіної, В.Бакірова, В.Беха, І.Бідзюри, Ю.Біденка, І.Варзаря, К.Ващенко, А.Волинського, М.Головатого, В.Горбатенка, Л.Губерського, Г.Зеленько, М.Дмитренка, М.Калініченка, О.Картунова, В.Корнієнка, В.Кременя, І.Кресіної, І.Кураса, Ю.Левенця, М.Лукашевича, М.Михальченка, О.Новакової, В.Пазенка, А.Поліщука, В.Ребкала, А.Романюка, Ф.Рудича, В.Савельєва, З.Самчука, В.Стародубця, С.Телешуна, В.Тертички, А.Толстоухова, С.Тихомирова, Ю.Шайгородського, Л.Шкляра, П.Шляхтуна, М.Шульги, В.Якушика та інших.

Разом з тим, незважаючи на досить помітний обсяг опублікованих праць, як політичний процес, так і його духовна складова досліджені порівняно мало. Потребують більш глибокого опрацювання, насамперед, теоретико-методологічні проблеми досліджуваної тематики (природа і сутність політичного процесу; базові і периферійні політичні процеси; існування політичних процесів у правлячому режимі). Більш рельєфного аналізу потребує аспект духовних засад політики, політичного процесу (зокрема, поняття політичної духовності; її сутність; історичний характер політичної духовності тощо). Серйозного наукового опрацювання потребує структурно-функціональний аналіз політичної духовності особистості як прояву її внутрішнього світу; духовної складової політичного процесу (осмислення політичної духовності як синтезу моралі, політичної психології та ідеології; політичних почуттів та їх ролі у забезпеченні політичного процесу; політичних цінностей та ідеалів; естетичного у політичному процесі; впливу релігійної свідомості на політичний процес; ідеологічної ефективності політичного процесу). Також більш глибоко мають бути проаналізовані духовні засади політичного процесу в Україні, мета модернізації якої тісно пов'язана з ціннісно-культурним механізмом її забезпечення і має комплексний характер, пов'язаний з тим, що вона не обмежується політичною сферою, а охоплює економічну, соціальну, правову, *культурно-духовну* та інші сфери суспільного життя. Дослідження потребують історична платформа (культурне підґрунтя) формування політичної духовності українського народу; національна ідея як сутнісна складова духовності політичного процесу; проблема довіри до влади та шляхи формування політичної духовності нації тощо. Консолідація українського суспільства, подолання загальної негативної морально-психологічної атмосфери в політиці є неодмінною передумовою здійснення модернізаційних перетворень. Враховуючи актуальність і недостатню наукову обґрунтованість названих проблем, автор обрав зазначену тему в якості предмета самостійного теоретичного аналізу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в межах Тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, науковий напрям «Дослідження проблем гуманітарних наук», затверджений Вченою радою НПУ імені М.П. Драгоманова (протокол № 7 від 31 січня 2008 року). Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні Вченої Ради Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 10 від 24 квітня 2008 року).

Мета полягає у проведенні комплексного теоретичного аналізу духовних засад політичного процесу, їх складових, які визначають його якість, тенденції та перспективи модернізації на вітчизняному політичному просторі.

Реалізація цієї мети потребує розв'язання наступних **дослідницьких завдань**:

- проаналізувати базові підходи до поняття «політичний процес», визначити його функції, місце та роль у політичному житті суспільства; систематизувати наукову методологію пізнання політичного процесу та його духовної складової, які сформувалися в сучасній політичній науці;

- виявити духовні засади політичного процесу, обґрунтувати їх природу та вплив на різні види і стадії його протікання;

- охарактеризувати структурно-функціональні особливості духовної складової політичного процесу; зокрема визначити антропологічну природу політичної духовності, її зв'язок з внутрішнім світом людини та розкрити її роль у розгортанні політичного процесу;

- дослідити взаємодію політичної духовності з морально-естетичною та релігійною свідомістю;

- визначити особливості історико-культурних передумов формування політичної духовності українського народу;

- окреслити роль української національної ідеї як сутнісної складової духовних засад політичного процесу;

- з'ясувати духовні аспекти процесів модернізації українського суспільства, дослідити проблеми формування духовних засад політичного процесу в сучасних українських політичних реаліях.

Об'єктом дослідження є політичний процес як основа життєдіяльності й реалізації духовних засад суспільного розвитку; **предметом** – теоретико-методологічний аналіз духовних засад політичного процесу в контексті трансформації українського суспільства

Методологічна основа дослідження. Дослідження базувалось на основних принципах сучасного наукового пізнання – науковості, об'єктивності, цілісності, історизму, розвитку, єдності теорії і практики та інших. У ньому використано також комплекс загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, що дозволило забезпечити обґрунтованість і достовірність наукових результатів.

Зокрема, використано такі методи, як діалектичний, метод структурно-функціонального аналізу, компаративний метод, методи синергетики та системного аналізу й інші.

Використання діалектичного методу пізнання дозволило розкрити теоретико-методологічні основи категорій «політика», «політичний процес», «духовні засади політичного процесу», «політична духовність», проаналізувати предмет дослідження у його соціальних та інших взаємних зв'язках і залежностях; метод системного аналізу забезпечив розгляд політичного процесу в цілості його умов виникнення, структури, функцій та значення; історичний та компаративний методи забезпечили можливість аналізу та здійснення порівняння якості духовного аспекту політичного процесу на різних етапах становлення української державності; застосування структурно-функціонального методу дозволило дослідити складну архітектуру політичного процесу та виокремити чинники, що обумовлюють його основу та впливають на перебіг його протікання, а також виявити особливості функціонування духовних засад політичного процесу у взаємодії з іншими феноменами політичної реальності. Використання синергетичного методу надало можливість виявити доцільність поєднання знань різних суспільно-гуманітарних наук для проведення інтегрованого аналізу різноманіття чинників, видів та результатів (наслідків) політичних процесів.

Дисертаційне дослідження спирається на такі методологічні підходи як: історичний (вивчення політичних явищ у їх виникненні й розвитку); логічний (аналіз об'єктивних закономірностей виникнення, розвитку та функціонування політичних процесів, що відображає головні риси їх історичної еволюції, які виражаються і відновлюються у структурі та функціях); герменевтичний (сукупність принципів і способів тлумачення, інтерпретації політичних текстів – документів, наукових статей, монографій тощо); аксіологічний (осмислення духовних засад політичного процесу у співвіднесенні з цінностями, якими визначаються норми і цілі поведінки учасників політичного процесу та його суспільної значущості); гуманістичний (аналіз політичних явищ на основі визнання людини (її природних прав, свобод і інтересів) найвищою соціальною цінністю, розвиток якої є метою, а не засобом соціального розвитку); комплексний (дослідження політичного процесу як цілісного явища, його різноманітних складових і умов, що визначаються засобами інтеграції методів різних наук).

Наукова новизна отриманих результатів визначається тим, що в дисертації вперше у вітчизняній науковій літературі визначено та проаналізовано духовні засади політичного процесу як фактори, які забезпечують його спрямованість і ціннісну визначеність, а також обґрунтовано духовні засади сучасних політичних процесів в Україні. Елементи наукової новизни містяться в положеннях, що виносяться на захист.

Вперше:

– спираючись на гуманістичний підхід розуміння політики, запропоновано

визначення політичної духовності як складного комплексу інтелектуально-моральних якостей людини та інших суб'єктів політики, що базується на ціннісно-смыслових, світоглядних орієнтирах, формується та реалізується у діалектичній взаємодії з політичною діяльністю, політичними відносинами та є підґрунтям розгортання політичного процесу;

– виявлено структурно-функціональні зв'язки духовної складової політичного процесу (взаємопроникаючий характер, взаємну детермінованість і відносну самостійність політичної духовності, моралі, політичної психології та ідеології; політичні почуття та їх роль у забезпеченні політичного процесу; осмислення ціннісних аспектів забезпечення політики, демократичні політичні цінності; політичні ідеали та традиції; естетичне у політичному процесі; вплив релігійної свідомості на політичний процес; ідеологічна ефективність політичного процесу);

– досліджено генезис духовних засад політичного процесу в Україні, їх соціально-культурне підґрунтя, розрив з тоталітарним минулим та звернення до національної ідеї як сутнісної складової духовності сучасного українського політичного процесу, вплив духовно-ціннісної складової на процеси модернізації та трансформації сучасного українського суспільства;

– проаналізовано проблему легітимності політичної влади та її вплив на політичну духовність нації у контексті поєднання моральних, культурологічних та технологічних властивостей еліти і її здатності задовольняти нагальні потреби особи, суспільства, держави відповідно до вимог соціуму.

Отримало подальшого розвитку:

– визначення «політичного процесу» як форми функціонування політичного життя, діяльності та взаємодії суб'єктів політики щодо реалізації своїх функцій і намірів у сфері влади, внутрішніх і зовнішніх інтересів, які складають його сенс і смисл в контексті політичного простору і часу;

– судження про те, що роль і функції політичного процесу, а відповідно, загальна спрямованість та ціннісний контекст забезпечують його духовні засади – політична духовність, політична свідомість, політичне мислення, політична мораль, політичні емоції та почуття, політична воля, політична культура, аналіз яких у їх функціональній взаємодії належить до актуальних й недостатньо вивчених питань сучасної політичної науки;

Удосконалено:

– методологію пізнання політичного процесу, його сутності, об'єктно-суб'єктних характеристик, структури, функцій, типологій;

– розуміння політичного процесу як засобу реалізації функцій політики, як єдності раціонального та ірраціонального, конфліктного та консенсусного, свідомого і стихійного, керованого та некерованого в політичному житті.

Теоретичне та практичне значення дослідження полягає у тому, що в ньому вперше в українській політичній науці всебічно проаналізовано природу,

сутність та особливості функціонування духовних засад політичного процесу, виявлено зв'язки та взаємодію політичної духовності з іншими феноменами духовного життя суспільства, зокрема, з морально-естетичною та релігійною свідомістю, дослідженні особливості формування та функціонування українських реалій політичної духовності в період незалежності. В практичному плані матеріали можуть бути використані для вироблення рекомендацій щодо вдосконалення морально-політичного забезпечення реалізації політичного процесу; при читанні курсів політології, культурології, політичної філософії (філософії політики), у якості самостійного спецкурсу для студентів політологічних спеціальностей, а також при підготовці навчально-методичних посібників.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження доповідались та обговорювались на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах, а саме: Міжнародному науково-практичному семінарі «Інноваційні стратегії розвитку освіти: філософсько-педагогічний дискурс» (Київ, 2009); Міжнародній науково-практичній конференції «Педагогіка вищої школи: методологія, теорія, технології» (Тернопіль, 2009); Всеукраїнській науково-методичній конференції «Безперервна освіта в Україні: реалії і перспективи» (Івано-Франківськ, 2008); Міжнародній науково-практичній конференції «Міжкультурні комунікації та толерантність в освіті» (МДЦ «Артек», 2009); II Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасне дошкілля: реалії та перспективи» (Київ, 2009); Науково-практичній конференції «Університетська освіта в Україні і світі: стан, проблеми та шляхи розвитку» (Київ-Луцьк, 2009). Ряд ідей, обґрунтованих у дисертації, автором виносився на розгляд громадськості в період проведення «Днів науки» НПУ імені М.П.Драгоманова.

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано 5 наукових праць, 3 з яких – у фахових наукових виданнях з політичних наук, затверджених ВАК України.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел (250 найменувань). Загальний обсяг дисертації – 210 сторінок, із них основна частина – 185 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено мету, дослідницькі завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, окреслено рівень їхньої апробації та подано відомості про структуру роботи.

Перший розділ – «Теоретико-методологічні основи дослідження політичного процесу» – присвячений огляду наукових підходів до розуміння суті,

структури, функцій політичного процесу, що склалися в політичній науці, розкривається методологія дослідження та сутність основних понять.

У підрозділі 1.1. – «Основні методологічні засоби пізнання сутності, характеристик та типології політичного процесу» - проаналізовано дві основні парадигмальні позиції у розумінні політичного процесу: макрорівневе (політичний процес визначається як динамічна характеристика всієї політичної системи в цілому, послідовна зміна її станів, стадій розвитку) і мікрорівневе (політичний процес як певна рівнодіюча сума акцій різних соціально-політичних суб'єктів, тобто сукупність субпроцесів чи мікро-процесів, що відображає мінливість політики, розкриває взаємодію політичної діяльності та політичних відносин, політичних інститутів і суб'єктів, які виконують певні функції і ролі). Зазначені інтерпретації відображаються у двох методологічних підходах, які виділяються в сучасній політології: системно-функціональному (політичний процес обумовлюється лише типом політичної системи, особливостями входів і виходів та виступає часто як процес трансакції – реакції на вимоги зовнішнього по відношенню до політичної системи середовища) і процесуально-динамічному (надається пріоритет ідеї динамічного руху; політична система є не стільки передумовою, скільки результатом політичного процесу, перманентної політичної практики та активності суб'єктів політики). Суттєве значення з методологічної точки зору має застосування «широкого» розуміння політичного процесу, згідно з яким політичний процес – це соціальний макропроцес, що, по-перше, характеризує тимчасову послідовність цілісних станів спілкування людей із приводу влади в просторі її легітимної підтримки; по-друге, що виражає рівнодіючий результат індивідуальних і групових мікроакцій, тобто сукупної політичної активності даного співтовариства; по-третє, що включає способи взаємодії держави і суспільства, інститутів і груп, політичної системи і соціального середовища, уряду і громадянина. Проаналізовано зміст, внутрішні та зовнішні характеристики, типи та стадії політичних процесів, основні типи змін, які відбуваються з учасниками політичного процесу (кількісні та якісні зміни), структуру політичного процесу

Визнано, якщо ззовні політичний процес є комплексом взаємопов'язаних подій, явищ, актів поведінки, які утворюють послідовність якісних станів політичної системи, то внутрішньою змістовною його суттю є артикуляція, представництво і конкуренція соціально-політичних інтересів різних суб'єктів. Представництво цінностей, ідеалів, духовних настанов, а також інтересів – головне підґрунтя реальної політики, умова глибини, наповненості, ґрунтовності політичного процесу в країні.

Підрозділ 1.2. – «Духовна складова політичного процесу як об'єкт політологічного аналізу» – присвячено виокремленню духовних засад політичного процесу, аналізу їх природи та вияву на різних стадії його протікання.

Духовне виробництво, будучи складовою суспільного виробництва, постає

як виробництво трудової, в тому числі й політичної, діяльності. Суб'єктами духовного життя суспільства є індивіди та соціальні спільноти (класи, нації, народи). Раціональна політична діяльність неможлива без людського мислення, почуття, волі, тобто без опори на духовне виробництво, суспільну свідомість, духовну культуру.

Обґрунтовано, що аналіз сфери практично-політичних відносин включає два аспекти: єдність духовності і діяльності політичних суб'єктів. Воля та бажання розглядаються як необхідні умови формування духовної політичної діяльності. Політико-духовні компоненти політичних відносин суспільства, які є характерними для соціальних спільнот, органічно визначають втілення політичної діяльності. Поза знанням і пізнанням політико-духовних цінностей, інтересів, політичної свідомості ефективна практична політика неможлива.

Духовними основами політичного процесу визначено політичну свідомість, політичну ідеологію, мораль, політичну психологію, політичну культуру, пізнання сутності яких надає знання про взаємодію, взаємопроникнення, взаємозумовленість духовного і матеріального, раціонального та ірраціонального в політичній сфері суспільства.

Виокремлено проблеми осмислення духовної складової політичного процесу: складність визначення власне політичного; обумовленість суб'єктивним досвідом; обмеженість при вирішенні певної політичної ситуації (невисокий рівень самодостатності складових засад політичного процесу); обумовленість соціальним середовищем, соціально-культурним простором, а також інституційними структурами (освіта, громадські організації (об'єднання), виховання, традиції, сім'я – у комплексному їх поєднанні), що не завжди враховується дослідниками; значення ідеологій та політичних ідей як форм осягнення і передумов творення політики; двозначність, відстороненість від безпосередніх потреб, а часом й ілюзорність, спрямованість політичного процесу на продукування артефактів. Політична духовна складова політичного процесу – це складна морфологія суспільства та індивідуальної свідомості; це свого роду розумово-політичний, духовно-політичний лад народу, його політичні ідеали.

У другому розділі – «Структурно-функціональний аналіз духовної складової політичного процесу» - розкрито структурно-функціональне значення основних елементів і чинників, що утворюють та визначають духовну основу політичного процесу.

У підрозділі 2.1. – «Політична духовність як синтез політичної ідеології, моралі та психології» - політичну духовність розглянуто як складний феномен, що поєднує політичну ідеологію, мораль та психологію, невід'ємними елементами якого є ідеали та цінності (у т.ч. універсальні, моральні, релігійні естетичні тощо).

На основі аналізу різних наукових підходів політичну духовність визначено як складний комплекс інтелектуально-моральних якостей людини, що базується на ціннісно-сміслових світоглядних орієнтирах, формується та

розгортається у невинній діалектичній взаємодії з політичною діяльністю та визначає особливості включення кожної окремої особистості до політичного процесу. При цьому виділено політичну духовність особистості і суспільства в цілому. Розгортаючись в єдності моральних, інтелектуальних, емоційних, ціннісно-смыслових компонент, політична духовність постає як відображення політичної діяльності, яка є підґрунтям розгортання політичного процесу. Визначено та проаналізовано основні складові політичної духовності: моральний розвиток; інтелектуальний розвиток; ціннісно-смыслові орієнтири. Важливою емоційною компонентою політичної духовності постає патріотизм, джерелом якого визначено національну самосвідомість.

Структурно політична духовність складається з ідеологічного (ідеали, ідеї, цінності, доктрини, концепції), морального та психологічного (почуття, настрої, мотиви, установки, переконання, наміри, воля) компонентів. Окремо проаналізовано поняття, структура, роль ідеології, яку вона відіграє у суспільстві і загальні та специфічно-політичні її функції. Визначено, що структурні елементи ідеології мають різний ступінь впливу на політичний процес. Важливим питанням при розгляді структури політичної ідеології є співвідношення в ній ірраціонального та раціонального компонентів, тому робити висновки або прогнози щодо впливу тієї чи іншої ідеології без врахування фактору політичної психології є некоректним, що дало підстави виділити політичну психологію у якості складового елемента політичної духовності.

Моральну свідомість розглянуто як: систему форм, що зростають за ступенем свого узагальнення і незалежності від конкретних ситуацій поведінки (норма - система норм - моральні якості - моральний ідеал - моральні принципи); поняття, що становлять нормативний зміст соціальної дійсності (справедливість, суспільний ідеал, частково зміст життя); поняття, що становлять особливий рівень розвитку особистості (обов'язок, відповідальність, честь, гідність) та поняття, що стосуються політичного життя; особливий засіб соціальної регуляції суспільства, що тісно взаємодіє і переплітається з політичною свідомістю, санкціонує або ж засуджує мотиви, практичну діяльність і результати політичного курсу, здійснює етичну експертизу політичних програм, висвітлює особисті якості суб'єктів політики, визначає міру їх моральної і соціальної надійності. Виділено, проаналізовано види моральної свідомості (які пов'язуються з вимогами до поведінки, політичних дій та процесу в цілому) та визначено, що особливість моральних вимог полягає в тому, що їм притаманний всебічний, загальнолюдський характер, такий, що не містить у собі різницю між суб'єктом і об'єктом, являє собою вищий рівень суспільної обумовленості політики.

В якості об'єкта політичної психології проаналізовано рефлексорні й рефлексивні механізми формування політичних уявлень у масових, групових та індивідуальних суб'єктів влади. Із змістової точки зору у структурі політичної психології виділено стійку частину (здоровий глузд, психологічний склад етносу,

його ментальність, архетипи, звичаї тощо) і частину більш рухливу, динамічну, найбільш чутливу до перебігу часу (переживання, емоції, почуття) З функціональної точки зору політична психологія демонструє, наскільки почуття, переживання і сподівання, позитивні емоції і розчарування людей стали систематизованими під соціалізаційним, політичним та ідеологічним впливом, наскільки цілеспрямовано вони відображають групові й загальнозначущі політичні інтереси.

Проаналізовано причини кризи духовності взагалі, і духовності політичної, зокрема в українському суспільстві (хаотичність, дезінтегрованість, послаблення ролі ідеології як системи загальнонаціональних цінностей, «ідеологічна розгубленість» населення, необґрунтоване нехтування минулим досвідом, некритичне ставлення до досвіду західних країн, зниження відповідальності і дисципліни тощо). Визначено, що в умовах перехідного, трансформаційного суспільства, яким є Україна, спостерігається криза ідеалів, втрата політичних духовних орієнтирів. Відбулися різкі зміни в орієнтаціях та системі політичних цінностей і ідеалів.

У підрозділі 2.2. – «Вплив естетичного та релігійного чинників на формування духовних засад політичного процесу» – розкрито роль естетичної та релігійної свідомості на формування політичної духовності в контексті дослідження духовних засад політичного процесу.

Політичне духовне специфікується в якості особливого компонента культурної реальності, форми самовизначення людини і розвитку її творчих потенцій. Аналіз політики розкриває ті структури політичного буття, в яких духовна та практична сторони людської діяльності постають як нерозривно пов'язані і взаємообумовлені.

Безумовно сучасні умови життя загострюють питання про моральне регулювання політичної поведінки. Нормативна модель сучасного політика наділяє його не тільки універсальними критеріями раціональності (когерентності, послідовності, здатності ухвалювати рішення, що не суперечать одні одним, компетентності тощо), але і моральними якостями (толерантності, відповідальності, чесності, совісті тощо), тобто політичні нормативи повинні поєднувати раціональність і мораль. Крім того, комунікативний характер сучасного політичного процесу неминуче зумовлює його естетизацію: політика постає як візуальний або семантичний образ у ЗМІ, а також як формально визначений ритуал. Обґрунтовується теза про те, що крім суспільних цінностей та ідеалів, які поділяються спільнотою, суспільству можуть бути притаманні й ідеальні уявлення, дискурс яких становлять естетичні поняття. Естетичне у політичному процесі найчастіше знаходить своє вираження у політичних символах. У роботі проаналізовано функції символів (ідентифікаційна, впорядковуюча, презентаційна, дискурсивна та власне естетична; визначено, що всі вони інтегровані в суто політичну за ознаками функцію – легітимізуючу) та

теоретико-методологічні підходи щодо дослідження ознак символічної політики.

Досліджено вплив релігійної свідомості у формуванні духовних засад політичного процесу та визначено, що ґрунтовний аналіз проблеми взаємозв'язку між релігією і політикою має враховувати те, що, з одного боку, церква не є тим об'єднанням людей, котрі ставлять перед собою завдання досягнення цілей свого об'єднання політичними засобами, власне політичних цілей (завоювання або використання політичної влади) на основі співробітництва з різними суб'єктами політики. З іншого боку, релігійні організації як громадські утворення, що беруть участь у суспільних процесах, є одним з суттєвих неофіційних елементів політичної системи, латентним джерелом впливу на політичні установки своїх прихильників. Практика розвитку посткомуністичних країн засвідчує, що релігійні інституції є й неофіційним суб'єктом політичної організації суспільства, що особливо проявляється на перехідному, етапі його розвитку та у кризовий період. Підкреслено, що роль релігійних чинників посилюється у тих суспільствах, політичний розвиток яких слабо регулюється саме політичними раціоналізованими цінностями, ідеалами, настановами, які найбільш систематизовано викладаються у політичній ідеології, що ставить питання про ідеологічну ефективність політичного процесу.

У третьому розділі – «Проблеми формування духовних засад політичного процесу в сучасних українських політичних реаліях» - досліджено вплив історико-культурного і соціально-політичного минулого нашого народу на, а також владно-політичної реальності, яка склалася сьогодні, тих ціннісних орієнтирів, які визначаються завданнями модернізації та трансформації сучасного українського суспільства.

У підрозділі 3.1. – «Історико-культурні передумови формування політичної духовності українського народу» - обґрунтовується, що політичний процес, що здійснюється в Україні має як загальноцивілізаційні вектори духовності, так і власну духовну складову, яка визначає його напрями і змістовну визначеність. Тому одним з головних принципів дослідження обґрунтовано цілісне сприйняття духовних проявів політики і політичної реальності, їх нерозривність і взаємозалежність.

Однією з найважливіших характеристик історичного розвитку української нації є те, що, маючи достатньо обмежену традицію самостійного державотворення, вона ґрунтується на багатій і глибинній історико-культурній спадщині формування політичної духовності народу. Історико-політичне буття українського народу завжди відрізнялося напруженістю і драматичністю, століттями не мало власної державності, перебувало в територіально і світоглядно розділеному, розщепленому стані. Незважаючи на це, можемо сьогодні констатувати збереження, існування і розвиток української нації як цілісної, єдиної спільноти, яка знаходиться на етапі формування національного світоглядно-ціннісного, духовного підґрунтя такої цілісності.

Досліджено культурно-історичний фундамент, на якому українська нація народжувалася і розвивалася. Зокрема проаналізовано соціально-історичні періоди розвитку українства. Підсумовано, що історико-культурна платформа формування політичної духовності українського народу являє собою складний і смислонаповнений феномен, який формувався як під впливом історичних реалій, так і у взаємозв'язку з духовною творчістю, спрямованою на утвердження національних цінностей і гідності. При чому другий фактор, який являв собою процес утвердження національної ідеї, завжди був домінуючим.

Розкрито, що з одного боку, значний позитивний вплив на формування політичної духовності народу чинять великі здобутки і твори українських мислителів, що прагнули утворити міцне духовне підґрунтя для української національної ідеї. З іншого – тривала історія бездержавності, територіальної розділеності чинять негативний вплив на здатності українців відчувати себе цілісною нацією, тобто єдиним активним суб'єктом культурно-історичного процесу. Підкреслюється, що нині найактуальнішим питанням розвитку України є створення зусиллями національної творчої еліти духовного підґрунтя для утворення громадянської цілісності нашого народу.

Подібне духовне підґрунтя створюється у формі національної ідеї, аналізу специфічних особливостей і потенціалу впливу якої на політичні реалії присвячено *підрозділ 3.2. – «Українська національна ідея як сутнісна складова духовних засад політичного процесу»*. Національну ідею розглянуто як одну з форм індивідуальної самоідентифікації особистості в суспільстві, а також як форму колективного усвідомлення сутності та єдності етносу, духовних основ буття нації – її автентичності, цілісності, історичної спрямованості, сенсу буття та місця з-поміж інших народів. Національна ідея формується шляхом аналізу минулого і сьогодення нації, найважливіших подій її життя й актуальних завдань. Вона має давати відповіді, на які цінності зорієнтовано суспільство, а відтак дає розуміння шляхів комунікації між різними спільнотами. У зв'язку з цим, цінність національної політичної духовності полягає в тому, що лише вона може бути основою для розвитку як внутрішнього громадянського суспільства, здатного активно впливати на політичне життя, так і зовнішньополітичного образу країни як гідного і сильного суб'єкта міжнародних відносин.

Досліджено виміри формування національної ідеї як смислового ядра духовності політичного процесу в сучасній Україні. Національна ідея як основа і сутнісна складова духовності політичного процесу повинна, насамперед, сприяти політичному і громадянському єднанню населення країни в певну спільність, яка здатна в культурних, соціально-політичних, економічних, громадсько-інституціональних формах виявляти свою волю і досягати спільних цілей. Утворення дієздатної політичної цілісності, що зможе протистояти зовнішнім тискам і внутрішнім дестабілізаційним тенденціям, можливе лише за умови визначення і щоденної роботи по досягненню демократичних цінностей і цілей,

які повинні нести в собі національні і громадянські чесноти, створювати смисл для спільної, загальнонародної самореалізації, для гідної самоідентифікації та самоповаги. Але можливість такого створення виникає лише тоді, коли все суспільство досягає високого рівня консолідації навколо єдиних загальнолюдських цінностей і цілей, які століттями вироблялися українським народом та найвидатнішими його представниками – мислителями, письменниками, митцями, видатними діячами українського державотворення і національно-визвольної боротьби тощо.

Підрозділ 3.3. – «Проблеми становлення і розвитку легітимності політичної влади в сучасній Україні в контексті формування політичної духовності» - присвячений аналізу проблеми взаємозв'язку довіри населення до влади як однієї з умов формування політичної духовності нації в сучасній Україні.

Дефіцит легітимності владних інституцій призводить до нігілістичного ставлення громадян до процесів їх формування, що є певним індикатором відходу від демократії. Соціально-політична система пострадянської України фактично весь час функціонувала за традиційним типом легітимації, маючи лише незначні легально-демократичні та раціонально-правові ознаки.

Проаналізовано основні причини, що зумовлюють недостатній рівень довіри до української влади, а саме: розчарування громадян в ефективності дій державних органів влади; відсутність дієвих механізмів політичної відповідальності тих, хто формує політику держави; постійні суперечки та конфліктні ситуації між представниками політичної еліти; низька інституціональна спроможність громадян впливати на політичний процес; корумпованість владної верхівки та бюрократичного апарату; розчарування в основних принципах демократії через неефективність їхнього впровадження – існування формальної відповідності влади законам, що створює формально демократичне підґрунтя, але в змістовному плані не гарантує реалізації демократичних цінностей, звідси – великий розрив між політичною духовністю, забезпеченою історико-культурними здобутками, і політичною реальністю, залежною від свавільних бажань і дій влади, яка не усвідомлює своєї внутрішньої залежності від свідомих настроїв населення тощо.

Проаналізовані можливі шляхи виходу з кризи легітимності влади, серед яких формування широкої ціннісно-духовної бази розвитку політичного процесу, яка може ефективно працювати, як показав європейський досвід, лише у формі цілісно сформованої національної ідеї, побудованій на громадянській довірі, взаємодовірі між громадянським суспільством і владою, які можуть виникнути лише на основі взаємної поваги держави і громадян до спільних цінностей, зокрема до права, закону, порядку; комунікативної (двосторонньої) співпраці влади і суспільства; відстоювання національного інтересу України не лише всередині країни, а й за її межами; відчуття людини себе як необхідного елемента, цінності суспільно-політичної дійсності на основі політичної і громадянської

просвіти; подолання корупційно-кланових об'єднань в ешелонах владної верхівки; подолання синдрому «суспільства втраченої довіри» як характеристики взаємодії громадян з державою; запровадження умов доступу громадськості до процесу вироблення та інформування про реалізацію рішень тощо. Особливого значення набуває подальший творчий розвиток політичної науки, зокрема аналіз політики, моралі, духовності, громадянського суспільства і держави, шляхів підвищення ефективності влади, ступінь її легітимності та професіоналізму.

У цьому сенсі довіра як складова легітимації влади виконуватиме своє головне призначення – сприятиме становленню демократичного політичного режиму в Україні на основі згоди громадянського суспільства та ефективної діяльності легально-раціональної влади.

ВИСНОВКИ

Дослідження особливостей політичного процесу, зокрема його духовних компонентів дає можливість зробити наступні висновки.

1. Систематизація теоретико-методологічних підходів наукового пізнання політичного процесу дозволила виокремити його широке розуміння, за яким політичний процес не може бути зведеним виключно до діяльності органів державної влади, а являє собою політичну діяльність індивідів та їх груп, політичних структур суспільства, держави, спрямовану на досягнення й реалізацію їхніх політичних інтересів. При цьому загальний вектор політичних процесів визначається не лише рішеннями, які приймаються на рівні державної влади, але й сукупними зусиллями всіх елементів політичної системи. Політичний процес – це соціальний макропроцес, що включає способи взаємодії держави і громадянського суспільства, інститутів і груп, політичної системи і соціального середовища, уряду і громадянина.

У сучасній політичній науці виділяють внутрішні та зовнішні структурні елементи політичного процесу. Вагоме та малодосліджуване місце у цій структурі займають духовні основи політики і політичних процесів.

2. Духовними основами політичного процесу є політична свідомість, політична ідеологія, мораль, політична психологія і політична культура, пізнання сутності яких надає знання про взаємодію, взаємопроникнення, взаємозумовленість духовного і матеріального в політичній сфері суспільства.

Визначено, що духовні цінності, ідеали, настанови, а також інтереси – важливе підґрунтя реального політичного процесу, умова його глибини, наповненості, ґрунтовності політики. Духовність є суттєвою характеристикою політичної свідомості індивідів та суспільства. В цьому контексті політична духовність постає специфічною складовою духовності особистості взагалі, що формується та виявляється в окремій сфері життєдіяльності – сфері політичного.

3. Поняття політичної духовності включає весь зміст інтелектуально-

мислительної, чуттєво-емоційної та вольової діяльності людини, весь складний комплекс її психіки, морально-етичні і релігійні помисли, переживання зі сфери політичного. Проаналізовано структуру політичної духовності, що має певні синтезуючі компоненти, які походять від системи ієрархічних ціннісних конструкцій в систему політичної поведінки та оцінки цієї політичної поведінки. Конкретизуючи зміст політичної духовності, треба враховувати такі її складові як моральний та інтелектуальний розвиток, ціннісно-сміслові орієнтири та потреби.

Більш детальний аналіз феномену політичної духовності дозволив окремо розглянути такі її суттєві компоненти, що водночас виступають проявами політичної духовності особи і суспільства в цілому, як моральний розвиток, політичні ідеали та норми, політична віра, ідеологія, політичні режими. Кожен з цих феноменів може стати предметом окремого наукового дослідження. Базовими структурними елементами політичної духовності виступають політична ідеологія, мораль та політична психологія, які доповнюють одна одну. Не менш вагоме значення відведено інтелектуальній складовій політичної духовності (політичним знанням, політичній освіті, інформації). Політична духовність в своїй структурі містить раціональні і ірраціональні компоненти, має глибинно-фундаментальні та практичні структурні елементи, які й роблять її інваріантним чинником політичного процесу. У цілому, розгортаючись в єдності моральних, інтелектуальних, емоційних, ціннісно-сміслових компонент, політична духовність постає як відображення політичної діяльності, яка є підґрунтям розгортання політичного процесу.

4. Досліджено обумовленість політичного процесу моральними, правовими, психологічними, естетичними, релігійними чинниками. У цих сферах суспільного буття також концентруються більш загальні цінності та ідеали, які можуть бути конкретизовані в рамках політичного процесу. Співвідношення моралі та політики є важливим для цілісного погляду на суспільство, для розуміння взаємопов'язаності суспільних норм та політичних відносин. Естетичне знаходить свій прояв у символічній політиці, яка у сучасну інформаційну епоху набуває більшого масштабу і не лише доповнює, а й іноді заміщує реальну політику. Політичні символи, зовнішній естетичний вигляд політичних суб'єктів часто стає вирішальним фактором електорального процесу, мають значення для національної ідентичності та політичної соціалізації. Функціональна злагодженість означених структурних ланок політичної духовності призводить до політичної консолідації всередині політичної системи, її легітимації, робить політичний процес погодженим, допомагає уникати криз та політичних колапсів. Означені фактори свідчать про ідеологічну ефективність політичного процесу.

5. Політична духовність українського народу являє собою продовження тривалого формування політичних і культурних форм національного розвитку, ґрунтується на широкій історичній спадщині. При цьому, історико-політична і культурна традиції мають як позитивний, так і негативний вплив на формування

сучасної політичної духовності українства. Якщо значні творчі, культурні, мистецькі, гуманітарні, наукові здобутки видатних українців виховують в суспільній свідомості почуття національної гідності, честі, самоповаги та ідентичності, то історичні реалії тривалої відсутності державності, розділеності земель, насадження політики національного нігілізму призвели до того, що у масовій свідомості народу сформовані такі феномени, як фрагментарність політичної культури, споглядальна (неактивна) громадянська позиція, лояльність до зазіхань іноземців, політичний нігілізм, анархічні нахили, національний консерватизм тощо. В такій ситуації, важливим є те, щоб національна еліта (політична, духовна, наукова, освітянська) усвідомила необхідність посилення першої тенденції, і нейтралізації дії другої, адже лише в такому випадку можна сподіватися на утворення цілісного духовного підґрунтя для самоствердження і самореалізації народу в якості активного суб'єкта історії – національної ідеї.

6. Національна ідея як сутнісна складова духовності політичного процесу є визначальним чинником формування громадянського суспільства і соціально-правової держави, аксіологічним підґрунтям формування національної політичної системи. Національна ідея є соціокультурним показником зрілості політичної системи, її стабільності і легітимності, одним з найважливіших елементів політичної свідомості і культури, оскільки відображає глибинну сутність очікувань громадян, що формуються в просторі даної політичної і соціокультурної реальності, є системотворчим механізмом політичної і національної свідомості. Для подальшого розвитку українського суспільства, а також для його становлення у якості такої політичної цілісності, як нація, необхідним є поєднання в національній ідеї світоглядних і ціннісних орієнтирів, спрямованих як на демократизацію владних відносин в країні, створення ефективного громадянського суспільства, так і на забезпечення кожному громадянину його невід'ємних прав, в тому числі і на національно-політичне і соціокультурне самовизначення.

7. Важливим висновком дисертації є теза про те, що політична духовність – явище історичне, яке постійно розвивається й змінюється. Політична духовність та свідомість громадян України сьогодні визначаються об'єктивними процесами в економічному, політичному й культурному житті суспільства. Головними з них є економічна й політична реформи, спрямовані на становлення демократичної, соціальної, правової держави, закріплення демократичних цінностей та формування демократичних традицій, широкий спектр політичних і громадських рухів, різноманітні види й форми політичної діяльності тощо. Політичну духовність зумовлюють і суперечливі чинники – кризовий стан економічної, політичної та соціальної сфери, падіння культурно-моральних підвалин життя суспільства, зростання корупції та злочинності тощо.

Доведено, що основними чинниками, які впливають на процеси легітимації влади в нашій країні, є радянський спадок усталених взаємовідносин між владою і

населенням, значний вплив зовнішніх цінностей західної демократії, недостатнє врахування власного українського досвіду формування політичної духовності, невизначеність спільних для усього суспільства консолідуючих ідей, несформованість демократичних традицій як серед еліти, так і серед населення, невисокий рівень адаптації влади до змін, порушення правил політичної гри, проблеми правових методів досягнення цілей з боку влади та опозиції, недостатній рівень роз'яснювальної роботи з населенням, слабкий рівень організації контролю з боку громадськості тощо. Сьогодні суспільній свідомості певної мірою притаманно нігілістичне ставлення до проблем легітимності влади.

Підкреслюється, що подальший суспільний розвиток нерозривно пов'язаний з рівнем духовності кожної особистості, політичної в тому числі. Зі зміною історичних, соціально-економічних та життєвих передумов змінюється і політична духовна сутність людини. Нагальною умовою успішної демократизації сучасного українського суспільства є розуміння феномену політичної духовності особистості з позиції вищого рівня складності, яким виступають соціальне середовище, соціально-культурний простір, а також такі інституційні структури, як освіта, громадські об'єднання, виховання, традиції, сім'я – у комплексному їх поєднанні. Духовне державотворення України – це перехід до домінування громадянських, політичних та гуманістичних цінностей, інтересів людини і суспільства, принципів моральної, відкритої та відповідальної політики, високого професіоналізму і відданості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ілляшов Г. Політичний процес як реалізація динаміки політичної системи / Г.Ілляшов // Гілея (науковий вісник): [зб. наук. праць] / [гол. ред. В.М. Вашкевич]. – К., 2010. – Вип. 42 (12). – С. 506–515.
2. Ілляшов Г. Феноменологічний аспект політичного процесу як предмет дослідження / Г.Ілляшов // Нова парадигма: Журнал наукових праць / [гол. ред. В.П. Бех]. – К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2010. – Вип. 98. – С. 226 – 237.
3. Ілляшов Г. До питання про напрями, засоби та суб'єктів політичного процесу / Г.Ілляшов // Гілея (науковий вісник): [зб. наук. праць] / [гол. ред. В.М. Вашкевич]. – К., 2011. – Вип. 43. – С. 521–539.
4. Ілляшов Г. Поняття феноменологічного аспекту політичного процесу як політичної духовності / Г.Ілляшов // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. – Серія 18. Економіка і право. – К.: Видавництво Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 2010. – Випуск 11. – С.26 –35.

5. Ілляшов Г. Структурно-функціональний аналіз політичної духовності / Г.Ілляшов // Вища освіта України. – № 4. – 2010. – С. 87 – 95.

АНОТАЦІЇ

Ілляшов Г.О. Духовні засади політичного процесу (теоретико-методологічний аналіз). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук зі спеціальності 23.00.01 – теорія та історія політичної науки. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2011.

У дисертаційному дослідженні проведено комплексний теоретичний аналіз духовних засад політичного процесу, їх складових, які визначають його якість, тенденції та перспективи модернізації.

Зокрема, уточнено поняття «політичний процес», визначено його функції, місце та роль у політичній сфері; систематизовано наукову методологію пізнання політичних процесів та їх духовної складової, які сформувалися в сучасній політичній науці.

Духовними основами політичного процесу визначено політичну свідомість, політичну ідеологію, мораль, політичну психологію і політичну культуру, пізнання сутності яких надає знання про взаємодію, взаємопроникнення, взаємозумовленість духовного і матеріального, раціонального та ірраціонального в політичній сфері суспільства.

Проаналізовано структурно-функціональні зв'язки духовної складової політичного процесу (політична духовність як синтез політичної ідеології, моралі та психології; політичні почуття та їх роль у забезпеченні політичного процесу; осмислення ціннісних аспектів політики – визначення ролі демократичних політичних цінностей; політичні ідеали та традиції; моральна складова політичного процесу; естетичне у політичному процесі; вплив релігійної свідомості на політичний процес; ідеологічна ефективність політичного процесу).

Досліджено генезис духовних засад політичного процесу в Україні, їх соціально-культурне підґрунтя та проаналізовано проблеми легітимності влади, формування політичної духовності нації у контексті поєднання сукупності моральних, культурологічних та технологічних властивостей еліти і її здатності задовольняти нагальні потреби особи, суспільства, держави відповідно до вимог соціуму.

Ключові слова: політичний процес, людський вимір політики, духовна культура, духовні основи політичного процесу, політична духовність, політична свідомість, політична культура, політичні цінності, ментальність, українська національна ідея.

Ильяшов Г.А. Духовные основы политического процесса (теоретико-методологический анализ) – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.01 – теория и истории политической науки. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2011.

В диссертационном исследовании проведен комплексный теоретический анализ духовных основ политического процесса, их составляющих, которые определяют его качество, тенденции и перспективы модернизации.

В частности, уточнено понятие «политический процесс», определены его функции, место и роль в политической жизни общества. Систематизирована научная методология познания политических процессов, их духовных составляющих, которые сформировались в теории современной политической науки.

Духовными основами политического процесса определены политическое сознание, политическая идеология и мораль, политическая психология и культура, анализ сущности, которых дает знания о взаимодействии, взаимопроникновении, взаимообусловленности духовного и материального в политической сфере общества.

Выделены и проанализированы основные составляющие политической духовности: моральные качества, интеллектуальный уровень, ценностно-смысловые и потребностные ориентиры субъекта; идеологическая составляющая (идеалы, идеи, ценности, доктрины, концепции) и психологическая (чувства, настроения, мотивы, установки, убеждения, намерения, воля). Важным эмоциональным компонентом политической духовности выступает патриотизм, источник которого – национальное самосознание.

Очерчены причины кризиса политической духовности в украинском обществе (хаотичность, «дезинтегрированность», ослабление роли идеологии, «идеологическая растерянность» населения, необоснованное игнорирование прошлого опыта, некритическое отношение к опыту западных стран, низкий уровень ответственности и дисциплины субъектов политического процесса и т.д.). Определено, что в условиях переходного, трансформационного общества, каким есть Украина, наблюдается кризис идеалов, неопределенность политических духовных ориентиров. Отмечены изменения в ориентациях и системе политических ценностей и идеалов украинского общества.

Исследованы структурно-функциональные связи духовной составляющей политического процесса (политическая духовность как синтез политической идеологии, морали и политической психологии; политические чувства и их роль в обеспечении политического процесса; осмысление ценностных аспектов политики – определение роли демократических политических ценностей; политические идеалы и традиции; моральная составляющая политического процесса; эстетическое в политическом процессе; влияние религиозного сознания на

политический процесс; идеологическая эффективность политического процесса).

Проанализирован генезис духовных основ политического процесса в Украине, их социально-культурная почва, рассмотрены проблемы легитимности власти, формирования политической духовности нации в контексте синтеза моральных, культурологических и технологических особенностей элиты и её способности удовлетворять насущные потребности человека и государства в соответствии с требованиями социума.

Ключевые слова: политический процесс, человеческое измерение политики, духовная культура, духовные основы политического процесса, политическая духовность, политическое сознание, политическая культура, политические ценности, ментальность, украинская национальная идея.

Ilyashov G.O. The spiritual bases of a political process (theoretical-methodological analysis). – Manuscript.

Dissertation to obtain scientific degree of a Candidate of Political sciences in speciality 23.00.01 – theory and history of political science. – National pedagogical Dragomanov university. – Kyiv, 2011.

Complex theoretical analysis of a spiritual establishment of a political process, its contents which determine its quality, tendencies and perspectives of a modernization was accomplished in the paper.

In particular the notion of a "political process" was specified, moreover its functions, place and role in a political sphere were determined; scientific methodology of a political processes learning and their spiritual contents being formed in contemporary political science was systemized.

The political consciousness, political ideology, moral bases, political psychology and political culture were determined by the spiritual basis of a political process, learning of a contents of which give knowledge about reciprocal action, interpenetration, interdependence of a spiritual and moral, reasonable and irrational in the political sphere of society.

Structural and functional connections of a spiritual contents of a political process were analyzed (political spirituality as a synthesis of a political ideology, moral qualities and psychology; political feelings and their role in provision of a political process; trying to understand valuable aspects of politics – determination of a role of democratic political values; political ideals and traditions; moral contents of a political process; esthetical in a political process; influence of a religious consciousness on the political process; ideological effectiveness of a political process).

The genesis of spiritual basis of the political process in Ukraine and its social cultural basis was researched and the problems of power legitimacy, formation of a political spirituality of a nation in the context of joining of moral, culturological and technological peculiarities of elite and its ability to answer urgent necessities of a

person, society, state according to the requirements of a society were analyzed.

Key-words: political process, personal measurements of politics, spiritual culture, spiritual basis of political process, political spirituality, political consciousness, political culture, political values, mentality, the Ukrainian national idea.